

○ minijaturnoj brončanodobnoj šipki iz Makarske

Aleksandar Stipčević, Zagreb

Godine 1880. kupio je u Makarskoj poznati engleski arheolog A. J. EVANS jednu malu brončanu šipku iz prahistorijskog doba. To je bila šipka u obliku »volovske kože« (peau de boeuf), ⁽¹⁾ karakteristična i tako dobro poznata iz repertoara materijalne kulturne kretske-mikenske civilizacije. Ta šipka zato predstavlja neborivo svjedočanstvo o prisustvu egeokretske trgovaca na istočnoj obali Jadrana, pa je zato njeno značenje za ekonomsku historiju ove obale od prvorazrednog značaja, tim više što je to jedini primjerak, koji je pronađen na obalama Jadrana. Zbog toga je vrijedno, da se osvrnemo na taj nalaz, koji je u nauci slabo ili nikako poznat.

U II. tisućljeću prije n. e. najtraženiji artikal u trgovačkoj razmjeni postao je metal, najprije bakar, a onda bronza. Zemlje na Bliskom Istoku, u kojima se metal vrlo rano pojavio, postale su izvoznici ovog dragocjenog produkta. Ogromna potražnja metala s jedne strane i intenzivna proizvodnja s druge strane uvjetovala je živu trgovačku aktivnost, pa se tada po prvi put pojavljuje, kao posljedica te aktivnosti, novi društveni sloj — sloj profesionalnih trgovaca.

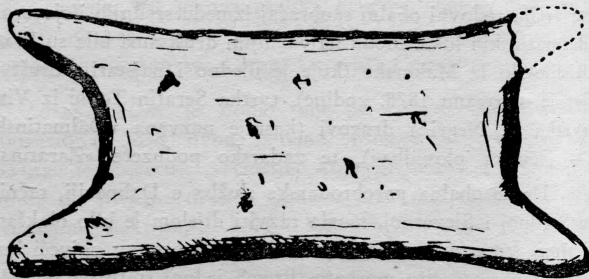
Ulogu trgovaca preuzeli su nosioci kretske-mikenske kulture, naročito stanovnici Krete, vješti mornari i trgovci, koji su, zahvaljujući konjunkturi posla koji su obavljali, stekli ogromno bogatstvo i stvorili vrlo jaku i kulturnu državu, prvu po jakosti u Mediteranu. Njihovi brodovi su plovili po svim morima Mediterana prenoseći robu iz razvijenih centara na istoku do najudaljenijih krajeva ⁽²⁾.

Jedan od najrječitijih dokaza trgovačke aktivnosti Egeokrećana su upravo bakrene i brončane šipke u obliku »volovske kože«, koje su u velikom broju pronađene od Male Azije i Egipta do Pirinejskog poluotoka ⁽³⁾.

Općenito je prihvaćeno mišljenje, da su proizvođači metala, osobito oni u Cipru, pravili te šipke u tom obliku zato, da se mogu lakše prenositi. Međutim, vrlo je vjerojatno, da nije samo ovaj praktični razlog diktirao pojavu tog oblika; sa sigurnošću se taj oblik može vezati za religiju Egeokrećana. To je, naime, u osnovi, oblik *labrysa* — dvosjekle sjekire koja se u kretske-mikenskoj religiji pojavljuje kao jedan od najčešćih i najvažnijih elemenata. Sa ekonomskog stanovišta je za nas važno istaknuti, da te šipke nemaju samo karakter robe, nego i karakter novca, odnosno platežnog sredstva. Doduše, vrlo je teško u to doba razlikovati ove dvije funkcije pojedinih predmeta, a to osobito vrijedi za šipke u obliku »volovske kože«, jer vrlo često jedan te isti predmet služi i kao platežno sredstvo i kao roba. Neki istraživači su pokušali na temelju njihove težine rekonstruirati novčane jedinice Krećana, ali se pokazalo, da težina tih šipki ne pokazuje neku pravlinost na temelju koje bi bilo moguće fiksirati različite težinske mjere. To međutim, dokazuje samo, da te šipke imaju još uvijek pretežno karakter robe, ali one, u to se ne može sumnjati, u okviru tadašnje razmjene dobara, imale su regulatorsku ulogu između potrošnje i proizvodnje, i to u mnogo većoj mjeri nego što su to mogli imati predmeti pravljeni od drugih sirovina iz starijih perioda. U tom smislu su te šipke stvarno po-

čele poprimati mnoge osobine novca.

Prosječna težina šipki iznosila je 25—35 kg. Ima ih međutim i težih, a i takvih, kojima težina nije prelazila desetak dekagrama. To su bile sasvim male, minijaturne šipke, po obliku sasvim slične velikim, ali po svom značaju su se od njih u mnogočem razlikovale.

Brončana šipka iz Makarske

U tu kategoriju minijaturnih šipki pripada i naš primjerak iz Makarske ⁽⁴⁾. Dosada su slični primjerci pronađeni samo još u Cipru, u lokalitetu Enkomi ⁽⁵⁾.

Primjerak iz Makarske pronađen je u sklopu malog brončanodobnog depôta. Dugačak je 6,6 cm, širok 3 cm, a težak svega 108, 5 gr. Napravljen je od bronce, za razliku od većine velikih, koji su od bakra. S obzirom na svoje male dimenzije van svake je sumnje, da nije ovaj primjerak, kao ni oni iz Enkomia, imao istu namjenu, kao i oni veliki. Sa sigurnošću se može tvrditi, da su te minijaturne šipke imale religiozno, točnije votivno značenje.

Kemijska ili spektralna analiza pokazala bi nam možda, odakle je ta šipka porijeklom. To bi bilo od velikog značaja za rekonstrukciju trgovačkih odnosa Jadrana sa istokom. No i na temelju samog njenog oblika može se s priličnom sigurnošću označiti Cipar kao izvoznik tog artikla. Činjenica, da su minijaturne šipke pronađene samo još u Cipru ukazuje nam besumnje mjesto gdje se nalazi njihova domovina.

¹⁾ Naziv je nastao zbog sličnosti oblika ovih šipki sa razapetom volovskom kožom. Inače ih još zovu *Doppelaxtbarren*, *Hide-Ingot* i t. d. Njemački arheolog H. G. BUCHHOLZ nazvao ih je *Keftiubarren* po nazivu Krete u egipatskim izvorima.

²⁾ BUCHHOLZ, H. G. *Der Kupferhandel des zweiten vorchristl. Jahrtausends im Spiegel der Schriftforschung in Minoica*, Festschrift zum 80. Geburtstag von J. Sundwall, 1958, 92—115; CLARK, J. G. D. *L'Europe préhistorique*, Paris 1955, 383 i d.

³⁾ Vidi o tim šipkama iscrpnu studiju H. G. BUCHHOLZA, *Keftiubarren und Erzhandel im zweiten vorchristlichen Jahrtausend*, *Prähistorische Zeitschrift*, Berlin XXXVII/1959, H. 1—2, 1 i d. Osobito je instruktivna karta s nalazima tih šipki.

⁴⁾ Prvi put ju je publicirao A. J. EVANS, *Carolla numismatica*, 360, sl. 13. Poslije njega spomenuta je ili publicirana u: BUCHHOLZ, 1. c., str. 37, T. 5, 5; FORBES, *Metallurgy in Antiquity*; WIESNER, *Vor- und Frühzeit der Mittelmeerländer*, I, 70; II 52, 58 i d.; FIMMEN, *Die kretisch-mykenische Kultur*, Leipzig 1912, 122; REGLING, RE, VII, 973.

⁵⁾ BUCHHOLZ, 1. c. str. 19.

H. G. Buchholz, kao najbolji poznavalac problematike tih šipki, podijelio ih je u nekoliko skupina, koje svrstava u odgovarajuće vremenske periode. Naš primjerak bi po toj podjeli pripadao njegovom III tipu, koji datira u prvu polovinu 12. st. prije naše ere (6).

Šipka iz Makarske ostaje za sada najrječitiji dokaz o tome, da se i područje Jadrana nalazilo u interesnoj sferi kretsko-mikenskih trgovaca. Drugih arheoloških potvrda za njihovo prisustvo na Jadranu imamo još uvijek premalo, (7) ali nam i ti rijetki predmeti ulijevaju nadu, da će

daljnja istraživanja nesumljivo pridonijeti osvjetljavanju ovog neobično interesantnog poglavlja kulturne i ekonomske historije Jadrana i Dalmacije posebno.

6) Idem, str. 6, 37.

7) Osobito je značajan mač iz nepoznatog lokaliteta u Dalmaciji. Vidi L. FRANZ, Ein mykenische Schwert aus Dalmatien, Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku, XLVII-XLVIII/1924-1925, 74.